

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Костолович Тетяни Василівни** на тему **«Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі навчання фонетики й орфоепії»**,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок із напрямками наукових досліджень

Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, процеси глобалізації сучасного суспільства, технологізація всіх сфер життя спонукають науковців до пошуку найпродуктивніших підходів до формування мовної особистості майбутнього вчителя-словесника. Реалізація концептуальних засад мовної освіти, що були визначені законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, Загальноєвропейськими Рекомендаціями з питань мовної освіти й сучасними концепціями навчання державної мови, потребують розробки нових підходів до визначення завдань, змісту і технологій навчання української мови у ЗВО. Стратегія безперервної мовної освіти передбачає підготовку вчителя української мови і літератури з високим рівнем сформованості базових компетентностей. Усе зазначене передбачає формування комунікативної компетентності майбутніх словесників саме через опанування фонетики й орфоепії як базового підґрунтя для оволодіння всіма нормами сучасної української літературної мови.

Своєчасність рецензованої праці підтверджують її зв'язки із сучасною науковою парадигмою: гуманітаризацією змісту освіти, компетентнісним підходом, загальними тенденціями до зміни змісту мовної освіти.

Дисертаційне дослідження виконане в межах наукової теми кафедри теорії та методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету «Теоретико-методичні основи компетентнісно орієнтованого

навчання у початковій школі» (державний реєстраційний номер 0116U007737) та кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія» – «Лексико-стилістичні параметри української мови і мовлення в семантичному й комунікативному вимірі» (державний реєстраційний номер 0114U000088).

З огляду на зазначене вважаємо, що тема дисертаційного дослідження Т. В. Костолович є актуальною й науково важливою.

Дисертація складається зі вступу, 3 розділів із короткими висновками, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків, анотацій і списку публікацій автора.

Ступінь обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Робота виконана на сучасному науково-методичному рівні із застосуванням інноваційних підходів до організації освітнього процесу. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Сформульовані в дисертаційній праці наукові положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими, логічними і послідовними та експериментально підтвердженими.

Науковий і творчий задум авторки та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступі, де доведено актуальність теми, чітко й логічно визначено мету і завдання, окреслено об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну й практичне значення здобутих результатів, що засвідчує володіння авторкою прийомами наукової роботи на рівні сучасних вимог.

Структура дисертації відбиває розв'язання поставлених завдань на всіх етапах дослідження. Так, у розділі 1 «Теоретико-методичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури» обґрунтовано зміст ключових понять дослідження: «компетентнісний підхід», «компетентність», «комунікативна

компетентність», «професійна комунікативна компетентність учителя-словесника», «комунікативна особистість». Ми поділяємо думку авторки, що «комунікативна компетентність майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання фонетики й орфоєпії характеризується як інтегративна якість особистості, що володіє розвиненим критичним мисленням, емоційним інтелектом, внутрішнім і зовнішнім мовленням, належним рівнем мотивації до навчання; сповідує й дотримується моральних цінностей; здатна до коригування емоційного й поведінкового компонентів; усвідомлено ставиться до опанування теоретичного матеріалу з фонетики й орфоєпії як фундаменту в засвоєнні сучасної української мови; має сформовані мовні, мовленнєві та комунікативні вміння й навички» [с. 38].

Для теоретичного осмислення досліджуваної проблеми, розуміння сутності предмета аналізу й розроблення авторської методики Тетяна Василівна провела ретроспективний аналіз наукових досліджень, що дало змогу визначити психологічні, психолінгвістичні, педагогічні, лінгвістичні й лінгводидактичні основи наукової праці. Було проаналізовано поняття «мова», «мовлення», «діяльність», «мовна особистість», «мовленнєва діяльність», «мовленнєві вміння», «мовленнєві навички», «мотив», «спілкування». З урахуванням теоретичних здобутків лінгвістичної науки було обґрунтовано доцільність навчання фонетики й орфоєпії з позицій комунікативної лінгвістики, зокрема в органічній єдності фонетичної теорії та особливостей усного мовлення, орфоєпічних норм у спілкуванні, підвищення культури усного і писемного мовлення, вироблення вмінь виразно висловлювати власні думки.

У дослідженні належним чином проаналізовано навчально-методичне забезпечення фахової підготовки майбутніх словесників у процесі навчання фонетики й орфоєпії. Розгляд потенційних можливостей чинних підручників з фонетики й орфоєпії, збірників вправ засвідчив, що в умовах автономії сучасних ЗВО функціонує значна кількість альтернативних підручників і

посібників, автори яких прагнуть зорієнтувати студентів на осмислення особливостей фонетико-орфоепічного матеріалу. Водночас дослідниця послідовно доводить, що опрацювання розділу «Фонетика й орфоепія» на якісно новому рівні потребує комунікативного підходу.

Т. В. Костолович розробила критерії сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури (лінгвістичний, мовленнєвий, соціокультурний, термінний, інформаційно-технологічний, дослідницький і рефлексивний). За визначеними критеріями та їх показниками було схарактеризовано чотири рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів-словесників (високий, достатній, середній та елементарний).

Третій розділ роботи «Експериментальна перевірка розробленої методики формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання фонетики й орфоепії» відбиває процес організації та проведення експериментального навчання за пропонованою методичною системою.

Програма дослідного навчання складалась із трьох логічно виважених етапів (теоретико-інформативного, професійно-діяльнісного й інформаційно-технологічного), що мали конкретну мету, систему різноманітних за змістом і характером завдань, які забезпечували формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. У роботі докладно схарактеризовано систему методів і прийомів навчання, що становили підґрунтя пропонованої методики: інтерактивні і проектні методи, діалогове навчання, ситуативне моделювання, кейс-портфоліо, спостереження за мовленням, ситуаційний, аудіативний, імітаційний методи, метод активного слухання, мозковий штурм, вільне спілкування тощо.

Гарне враження справляє в тексті дисертації опис педагогічного експерименту. Привабливим у роботі є те, що всі змістові блоки експериментального вивчення фонетики й орфоепії містили систему вправ і

завдань на основі роботи з готовими текстами чи створеними вторинними або власними висловлюваннями, що було спрямоване на вдосконалення вмінь із різних видів мовленнєвої діяльності, усного й писемного професійного мовлення студентів. Особливо відзначимо те, що більшість завдань були інтегративними, що дозволило проводити комплексну роботу над формуванням комунікативної компетентності.

Результати прикінцевого зрізу довели позитивну динаміку рівнів сформованості означеного феномену. Якісний показник в ЕГ зріс на 32 відсотки.

Експериментальну методику належним чином апробовано в дослідному навчанні на базі п'ятьох закладів вищої освіти в різних регіонах України.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Загальні висновки узгоджені зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів.

Оцінка новизни і достовірності дослідження

Оцінюючи новизну й достовірність дослідження, зазначимо, що найбільш суттєвими і важливими результатами, що містяться в дисертації, є такі положення:

- наукове обґрунтування теоретико-методичних засад формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання фонетики й орфоепії;
- уточнення змісту поняття «комунікативна компетентність майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання фонетики й орфоепії»;
- визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання фонетики й орфоепії;
- розроблення й експериментальна перевірка методики формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

літератури в процесі навчання фонетики й орфоєпії;

– удосконалення методів, прийомів, форм, засобів, технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання фонетики й орфоєпії.

Уважаємо, що теоретичні й практичні результати дисертації є достовірними, що забезпечено теоретичним і практичним обґрунтуванням вихідних положень методики формування комунікативної компетентності, використанням комплексу методів дослідження, адекватних його предметові, меті й завданням, достатнім обсягом вибірки, експериментальною перевіркою розробленої методики, якісним та кількісним аналізом експериментальних даних із застосуванням методів математичної статистики. Одержані наукові результати, винесені на захист, є особистим досягненням здобувачки. Їх оприлюднено на різного рівня науково-практичних конференціях і достатньо висвітлено в публікаціях, уміщених у наукових фахових виданнях України та зарубіжних виданнях. Зміст автореферату цілком відповідає змістові дисертаційної праці.

Практичне значення отриманих результатів

Отримані Т. В. Костолович практичні результати є суттєвим внеском у розвиток української лінгводидактики і можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм, підручників, методичних посібників із сучасної української літературної мови (розділ «Фонетика. Фонологія. Орфоєпія»), методики навчання української мови у ЗВО.

Дискусійні положення та зауваження

Як і кожне новаторське, самостійне дослідження, дисертація не позбавлена певних недоліків та елементів сумніву в окремих місцях, а саме:

1. Перші міркування стосуються теоретичних засад дослідження. У п. 1.2 йдеться про психолого-педагогічні основи дослідження. З-поміж інших засадничих положень виокремлено поняття мовної особистості. На нашу думку, варто було б більш докладно проаналізувати праці Ю. Караулова

стосовно цього феномену і включити їх до списку використаних джерел.

Загалом схвально оцінюючи зміст п. 1.3 дисертації, висловлюємо припущення, що він дещо переобтяжений зайвими відомостями, приміром досить детальний розгляд різних класифікацій приголосних звуків, фонологічної теорії, водночас у розділі немає інформації про комбінаторні і позиційні звукові зміни, хоча саме нерозуміння, наприклад, асимілятивних процесів найчастіше призводить до порушень вимовної норми.

2. У п. 3.1. «Мета й завдання експериментальної методики» Т. В. Костолович однією з умов успішного формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури під час навчання фонетики й орфоєпії визначає спеціально розроблені спецкурси і спецсемінари. Доцільно було б у додатках до дисертації подати програми цих спецкурсів і спецсемінарів.

3. У п. 3.2 дисертації (с. 176) Тетяна Василівна зазначила, що одним із завдань контрольного зрізу було передбачено виявлення типових помилок у професійному мовленні студентів. Варто було б окремо подати типологію орфоєпічних відхилень від вимовної норми студентів і встановити причину цих порушень.

4. Потрібно уважніше ставитись до складання тестових завдань. Приміром, у блоці тестових завдань (Додаток Е) на визначення рівня сформованості КК (лінгвістичний критерій) немає правильних відповідей у завданнях 42, 44, 45.

5. Відзначаючи гарний мовний рівень тексту рецензованої дисертації, зауважимо, що авторці не вдалось уникнути окремих помилок і технічних огріхів. Це стосується, по-перше, передавання афrikативних звуків [дж],[дз] у фонетичній транскрипції (їх зазвичай позначають або через лігатури, або через діакритичний знак над буквами). По-друге, подекуди потрапляємо на калькування: «здатності самостійно приймати рішення» (с. 166) – ухвалювати

рішення; «задайте 2-3 питання» (с. 170) – поставте 2-3 запитання; «у яких написання не співпадає з вимовою» (Додаток В) – не збігається.

Зазначені зауваження до дисертаційної праці жодним чином не применшують її значення і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть бути темою дискусії під час захисту і стимулом для подальших наукових розвідок.

Загальний висновок

Дисертація Костолович Тетяни Василівни «Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі навчання фонетики й орфоєпії» є самостійною завершеною працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, що в сукупності є суттєвими для подальшого розвитку вітчизняної лінгводидактики. Дисертація відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка – Костолович Тетяна Василівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
і методики навчання фахових дисциплін

Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Перший проректор з навчальної та
науково-педагогічної роботи

22 березня 2019 р.

Н. Ф. Босак

О. А. Копусь